

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ РОБОТОДАВЦЮ ПРАЦІВНИКОМ ВНАСЛІДОК ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ВИДУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

RISK OF A DAMAGE TO WARDS AN EMPLOYEE BY A WORKER OBTAINED BY ROAD TRANSPORT ADVICE: THE PROBLEM OF DETERMINING THE WAY OF LIABILITY

Кучма О.Л.,

доктор юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті досліджуються умови виникнення майнової та матеріальної відповідальності за шкоду, завдану внаслідок дорожньо-транспортної пригоди; звертається увага на наявність чи відсутність страхового випадку залежно від того, який вид відповідальності настав винного в дорожньо-транспортній пригоді водія.

Ключові слова: матеріальна відповідальність, цивільна відповідальність, страховий випадок, роботодавець, працівник, потерпілий.

В статье исследуются условия возникновения имущественной и материальной ответственности за ущерб, причиненный в результате дорожно-транспортного происшествия; обращается внимание на наличие или отсутствие страхового случая в зависимости от того, какой вид ответственности наступил у виновного в дорожно-транспортном происшествии водителя.

Ключевые слова: материальная ответственность, гражданская ответственность, страховой случай, работодатель, работник, пострадавший.

The article deals with the conditions of occurrence of property and material liability for damage caused by road accident; attention is paid to the presence or absence of an insured event, depending on what kind of liability occurred in the culprit in the driver's road accident.

Key words: financial responsibility, civil liability, insurance case, employer, employee, victim.

Постановка проблеми. В Україні щодня стаються дорожньо-транспортні пригоди, внаслідок яких завдається шкода життю, здоров'ю та майну учасників пригоди. На законодавчому рівні передбачено обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, яке спрямоване на забезпечення відшкодування збитків, завданих життю, здоров'ю та майну потерпілих під час експлуатації наземних транспортних засобів на території України. У зобов'язанні про компенсацію шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, важливо правильно визначити суб'єктний склад у конкретній ситуації, адже не всі дорожньо-транспортні пригоди є страховими випадками.

Стан опрацювання. Питання відшкодування збитків у цивільному та трудовому праві досліджували М.І. Іншин, Н.С. Кузнецова, Н.Б. Пацурія, Н.М. Хуторян, В.І. Щербина та інші відомі правники. Зважаючи на неузгоджену судову практику по розгляду справ про стягнення страхового відшкодування, є необхідність у дослідженні проблем визначення осіб, які є відповідальними за завдання шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. Зокрема, дискусійною є позиція окремих суддів по визначенню виду відповідальності, яка виникає в разі заподіяння шкоди працівником роботодавцю внаслідок дорожньо-транспортної пригоди.

Метою статті є визначення правової природи відповідальності, що виникає в працівника, який під час виконання трудових обов'язків спричинив дорожньо-транспортну пригоду, внаслідок якої пошкодив майно роботодавця.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», страховим випадком є дорожньо-транспортна пригода, що сталася за участю забезпеченого транспортного засобу, внаслідок якої настає цивільно-правова відповідальність особи, відповідальність якої застрахована, за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та/або майну потерпілого [1].

Тому необхідно визначити перед ким настає цивільно-правова відповідальність працівника, який під час виконання трудових обов'язків потрапив у дорожньо-транспортну пригоду, внаслідок якої заподіяна шкода. Також будуть визначені і потерпілі, яким страховик зобов'язаний відповідно до договору страхування (полісу) сплатити страхове відшкодування на умовах полісу та Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

Згідно з ч. 1 ст. 1166 Цивільного кодексу України, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала [2].

Відповідно до ч. 2 ст. 1187 Цивільного кодексу України, шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір піддряда, оренди тощо) володіє механізмом, використання, зберігання й утримання якого створює підвищену небезпеку [2].

Ч. 1 ст. 1172 Цивільного кодексу України визначено, що юридична або фізична особа компенсує шкоду, завдану їм працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків [2].

Верховний Суд України наголосив, що для покладення на юридичну особу відповідальності, передбаченої ст. 1172 Цивільного кодексу України, необхідна наявність як загальних умов деліктної відповідальності (протиправна поведінка працівника; причинний зв'язок між такою поведінкою і шкодою; вина особи, яка завдала шкоду), так і спеціальних умов (перебування в трудових відносинах з юридичною особою або фізичною особою-роботодавцем незалежно від характеру таких відносин; завдання шкоди під час виконання працівником своїх трудових (службових) обов'язків).

Виконання працівником своїх трудових (службових) обов'язків треба розуміти як виконання роботи згідно із

трудохим договором (контрактом), посадовими інструкціями, а також роботи, яка хоч і виходить за межі трудового договору або посадової інструкції, але доручається роботодавцем або викликана невідкладною виробничою необхідністю як на території роботодавця, так і за її межами протягом усього робочого часу [3].

Отже, роботодавець несе відповідальність перед третіми особами, за шкоду, заподіяну його працівником під час виконання посадових обов'язків. І в такому разі дорожньо-транспортна пригода щодо потерпілих (третьох осіб) буде кваліфікована як страховий випадок, за наявності інших умов, визначених Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

Чи настає за таких обставин цивільна відповідальність працівника перед роботодавцем за шкоду, завдану працівником роботодавцю? Наприклад, водій спричинив дорожньо-транспортну пригороду, внаслідок якої пошкоджено декілька транспортних засобів роботодавця, або інше майно роботодавця (ворота, будівлі тощо).

Ст. 130 Кодексу законів про працю України врегульовано нижчезазначене.

Працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків.

Під час покладення матеріальної відповідальності права і законні інтереси працівників гарантуються шляхом встановлення відповідальності тільки за пряму дійсну шкоду, лише в межах і порядку, передбачених законодавством, і за умови, коли така шкода заподіяна підприємству, установі, організації винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника. Ця відповідальність, зазвичай, обмежується певною частиною заробітку працівника і не повинна перевищувати повного розміру заподіяної шкоди, за винятком випадків, передбачених законодавством.

За наявності зазначених підстав і умов матеріальна відповідальність може бути покладена незалежно від притягнення працівника до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності [4].

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ наголосив на розмежуванні матеріальної та майнової відповідальності.

У чинному законодавстві поряд із поняттям матеріальної відповідальності визначена категорія цивільно-майнової відповідальності. Судам слід пам'ятати, що тотожні, на перший погляд, поняття за правовою природою істотно відрізняються одне від одного. Матеріальна відповідальність є інститутом трудового права. Умови, підстави, обсяг і порядок її застосування закріплено Кодексом законів про працю України. Майнова відповідальність є цивільно-правовою категорією. Правове забезпечення застосування заходів майнової відповідальності здійснює Цивільний кодекс України, тому вона не поширюється на трудові правовідносини. Галузева належність матеріальної відповідальності до трудового права визначається характером правопорушення. Щодо шкоди, завданої роботодавцю працівником внаслідок недотримання трудової дисципліни, норми цивільного законодавства не застосовуються [5].

Згідно з ч. 1 ст. 3 Кодексу законів про працю України, законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої

належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором із фізичними особами [4].

Слова в ч. 1 ст. 130 Кодексу законів про працю України «працівники несуть матеріальну відповідальність» означають, що матеріальна відповідальність може бути покладена на будь-якого працівника, який уклав трудовий договір із підприємством, установою, організацією [5].

Отже, якщо працівник під час виконання трудових обов'язків заподіяв шкоду майну роботодавця (працівник на транспортному засобі роботодавця потрапив у дорожньо-транспортну пригороду, пошкодивши інше майно роботодавця), у працівника виникає матеріальна відповідальність і не виникає цивільна відповідальність перед роботодавцем.

Відповідно до п. 32.1. Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», страховик не відшкодовує збитки, завдані під час експлуатації забезпеченого транспортного засобу, але за спричинення яких не виникає цивільно-правової відповідальності за законом [1].

Тому відсутні підстави стверджувати, що у страховика виникає обов'язок сплачувати страхове відшкодування роботодавцю за пошкоджене в дорожньо-транспортній пригороді майно роботодавця його працівником.

Проте, незважаючи на чітке законодавче розмежування матеріальної та майнової шкоди і правові висновки Верховного Суду України, судова практика не однозначна під час розгляду справ про стягнення страхового відшкодування за збитки, заподіяні працівником роботодавцю внаслідок дорожньо-транспортної пригоди.

Так, Київський апеляційний господарський суд під час розгляду справи про стягнення страхового відшкодування (в якій водій, винний у дорожньо-транспортній пригороді – працівник власника обох пошкоджених транспортних засобів) дійшов висновку, що «<...> збіг власників автомобілів, якими керували винна і потерпіла особи жодним чином не впливає на обов'язки страхової компанії відповідача, яка, відповідно до вимог чинного законодавства, є відповідальною за завдані збитки власнику автомобіля «Scania», державний реєстраційний номер АМ 9302 ВН, а тому зобов'язана відшкодувати суму виплаченого позивачем страхового відшкодування» [6].

Висновки суду у вищезгаданій справі є такими, що суперечать чинному законодавству.

Правовий висновок Верховного Суду України в справі № 6–2969цс16 підкреслює, що факт завдання шкоди майну потерпілого джерелом підвищеної небезпеки, якщо ця особа (потерпілий) не перебуває в договірних правовідносинах з особою, яка завдала шкоди, та/або якщо завдання такого роду шкоди не пов'язане з виконанням цими особами обов'язків за договором, породжує виникнення позадоговірного, деліктного зобов'язання [7].

Зважаючи на те, що потерпілого (роботодавця) з особою, що завдала шкоди (працівником), пов'язує трудовий договір, і відносини між даними учасниками в згаданій ситуації регулюються Кодексом законів про працю України, то між даними учасниками правовідносин не виникає деліктного зобов'язання, яке регулюється нормами Цивільного кодексу України.

У даній ситуації працівник особисто компенсує роботодавцю заподіяну ним шкоду, дорожньо-транспортна пригода стосовно роботодавця не може бути кваліфікована як страховий випадок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України від 1 липня 2004 р. № 1961–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1961-15/page>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/435-15>

3. Правовий висновок : Верховний Суд України : від 2 листопада 2016 р., справа №6–1693цс16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/42EF412A5C0BEF67C225807B0048430A](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/42EF412A5C0BEF67C225807B0048430A)
4. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 р. № 322–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/322-08>
5. Узагальнення про практику застосування судами законодавства, що регулює матеріальну відповідальність працівників за шкоду, заподіяну роботодавцю : Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ : від 1 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00189.html
6. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 12 жовтня 2015 р., справа № 910/16661/15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52243883>
7. Правовий висновок Верховного Суду України від 31 травня 2017 р., справа № 6–2969цс16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/53ECE66B8EC05E6AC2258139003055DA](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/53ECE66B8EC05E6AC2258139003055DA)

УДК 368.1

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ДОГОВОРІВ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ

SEPARATE ASPECTS OF CLASSIFICATION OF CONTRACTS OF PROPERTY INSURANCE

Марченко О.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Чигрин В.Д.,

магістрант

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

У статті розглянуті окремі аспекти класифікації договорів майнового страхування в теорії цивільного права. Зокрема, проаналізовані класифікації за підставами виникнення майнового страхування, за видами майна, за страховиками. Розроблено власні критерії щодо класифікації договорів майнового страхування за цивільним законодавством України.

Ключові слова: правове регулювання, страхування, майнове страхування, види майнового страхування, страховики, страховальники.

В статье рассмотрены отдельные аспекты классификации договоров имущественного страхования в теории гражданского права. В частности, проанализированы классификации по основаниям возникновения имущественного страхования, по видам имущества и по страховщикам. Разработаны собственные критерии классификации договоров имущественного страхования по гражданскому законодательству Украины.

Ключевые слова: правовое регулирование страхования, страхование, имущественное страхование, виды имущественного страхования, страховщики, страхователи.

Some aspects of the classification of property insurance contracts in the theory of civil law are considered in the article. In particular, we have analyzed the classification of the reasons for the emergence of property insurance, types of property and insurers. The own criteria of classification of contracts of property insurance are worked out on the civil legislation of Ukraine.

Key words: legal regulation, insurance, property insurance, types of property insurance, insurers, policyholders.

Постановка проблеми. У наш час ринок майнового страхування проходить період активного росту в Україні. Коли національна економіка перейшла на ринкові відносини особливо загострилась проблема збереження стабільності динаміки ринку, проблема збереження стабільності, яку може забезпечувати страхування. Головною ідеєю страхування є гарантування того, що в разі настання несприятливих наслідків для суб'єкта страхових відносин він має можливість повною мірою відшкодувати збитки. Страхування є обов'язковим елементом кожної економічної та соціальної системи суспільства. Без розвиненої системи страхування економіка успішно функціонувати не може. Майнове страхування має стати одним з основних механізмів поновлення порушених майнових інтересів осіб у разі настання непередбачуваних природних, техногенних та інших явищ, що позитивно вплине на зміцнення фінансів держави.

Окрім того, варто зауважити, що сучасний стан правовідносин із майнового страхування на страховому ринку України свідчить про серйозні суперечності та прогалини в чинному законодавстві. До того ж сама держава гальмує розвиток майнового страхування, відшкодовуючи збитки, передусім, шляхом виділення бюджетних коштів для ліквідації наслідків стихійного лиха і на інші аналогічні цілі,

а отже, зводить нанівець сегмент майнового страхування. Розвиток такої галузі є надзвичайно важливим, адже в державах із розвинутою ринковою економікою майнове страхування не тільки звільняє бюджет від видатків на відшкодування збитків під час настання страхових випадків, але і є одним із найстабільніших джерел довгострокових інвестицій [1, с. 131]. Спираючись на дослідження західних науковців, можна дійти висновку, що в досить короткий термін майнове страхування здатне проявити себе як основний аспект захисту інтересів громадян, які мають відповідне майно, надасть можливість зменшити в разі витрати держбюджету України на відшкодування вищезазначених збитків. Широке запровадження інституту майнового страхування є пріоритетним для України на сучасному етапі.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що дотепер не було розроблено комплексної системи критеріїв для класифікації договорів майнового страхування за цивільним законодавством України.

Стан опрацювання. Питанням дослідження майнового страхування цікавилися багато вчених, а саме: В.Д. Базилевич, О.М. Залетов, В.П. Братюк, К.В. Пашкова, Л.А. Шило, Р.І. Бачо, О.В. Марценюк-Розарьонова. Проте результати переважної більшості досліджень містять